

تفسیر روان و ساده قرآن کریم
قسمت نهم، سوره حمد

ذکر کتاب

درس گفتارهای
استاد سید هادی عظیمی

بهار ۱۴۰۳

موسسه فرهنگی

شماره ثبت: ۱۳۶۰

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا وَ نَبِيِّنَا
أَبِي الْقَاسِمِ الْمُصْطَفَى مُحَمَّدٍ وَ عَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ الطَّيِّبِينَ
الطَّاهِرِينَ وَ الْمَعْصُومِينَ الْمُقَرَّبِينَ، سَيِّمًا بَقِيَّةَ اللَّهِ فِي
الْأَرْضِينَ وَ اللَّعْنُ الدَّائِمُ عَلَى أَعْدَائِهِمْ أَجْمَعِينَ.

وَقُلْ رَبِّ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ
وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا.

خلاصہ قسمت قبل

در ادامه تفسیر روان از قرآن کریم به آیه ۵ سوره حمد رسیدیم. «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ». در ابتدای سوره حمد، از نام رحمان و رحیم خدا استعانت جستیم برای شروع خواندن قرآن و حمد خدا.

«الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ»، همه ستایش‌ها و همه حمد‌های ما باید برای خدا باشد. حمدی که برای خدا به جا می‌آوریم باید کامل‌ترین حمد باشد. همه انواع ستایش‌ها و سپاسگزاری‌ها باید برای خدا باشد. همان خدایی که «رَبِّ الْعَالَمِينَ» است، پروردگار همه مخلوقات است که در همه عوالم آنها را برای ما خلق کرده. چرا باید همه حمد و ستایش‌ها برای او باشد؟

چون او معدن بی‌نهایت مهربانی است و از سر مهربانی به ما نعمت‌های فراوانی داده است.

رحمت و مالک یوم الدین

«الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ» به این دلیل ذکر شده که ربوبیت خدا برای همه مخلوقاتش از سر مهر و محبت است. آن چیزی که باعث می‌شود خدا ما را ربوبیت کند و پرورش دهد، مهربانی بی‌نهایت اوست که می‌خواهد هر چه خودش دارد را به ما بدهد.

«مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ»، این جمله برای این است که ما به اقتدار خدا توجه کنیم. خدایی که در روز قیامت همه‌کاره و مالک همه چیز است که می‌خواهد ما را سر سفره بی‌نهایت خودش بنشاند و هیچ کس در برابر او مالک هیچ چیزی نیست. کسی غیر از او نیست که بتواند در قیامت به ما عنایتی کند یا ما را نجات دهد.

اعلام عهد بندگی

ما با این خدایی که معدن بی‌نهایت مهربانی و عشق و محبت و «مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ» است، خدایی که پروردگار ماست، ما را آفریده تا مثل خودش کند، باید عهد ببندیم که «إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ»؛ فقط به سوی تو حرکت کنیم و فقط بنده تو باید باشیم.

در این آیه این‌طور اعلام بندگی می‌کنیم که ما مسیر «تنها بنده تو بودن» را خودمان انتخاب می‌کنیم، بنده

غیر تو نخواہیم بود و در ہمہ چیز، مخصوصاً در بندگی کردن برای تو، فقط از تو کمک می‌گیریم. این کمکی کہ از خدا می‌خواہیم چیست؟ در آیہ بعد سورہ حمد این کمک مشخص می‌شود.

درخواست کمک از خدا

«**اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ**»، خدایا از تو کمک می‌خواہیم کہ ما را بہ راہ مستقیم، راہ درست، راہی کہ اعوجاج و انحرافی در آن نباشد ہدایت کنی.

ما در اجتماع زندگی می‌کنیم، مسئولیت اجتماعی داریم و نباید فقط خودمان را ببینیم. ما باید در متن اجتماع بہ سوی خدا حرکت کنیم و راہ عبودیت را در پیش بگیریم. حال سوال این است: راہ عبودیت چیست؟ در این قسمت سورہ حمد از خود خدا مدد می‌خواہیم؛ «**اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ**» ما را بہ راہ مستقیم ہدایت کن. راہی کہ ما را بہ تو می‌رساند. نشانی این راہ را ما باید دائماً از خدا طلب کنیم.

استقامت در راہ حق

حضرت امیرالمؤمنین علیہ السلام می‌فرمایند: «**اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ**» بہ این معناست کہ «**أَدِمْنَا عَلَى الصِّرَاطِ**». یعنی خدایا اگر الان در راہ راست ہستیم، کمک‌مان کن کہ باقی بمانیم.

چون سر راه انسانی که در مسیر خدا و حق حرکت می‌کند، موانع زیادی قرار می‌گیرد که می‌خواهند او را از مسیر منحرف کنند. می‌توانیم این‌طور بگوییم: خدایا، کمک‌مان کن که در این راهی که به سوی تو منتهی می‌شود، استقامت کنیم و در این راه باقی بمانیم تا ان شاء الله به تو برسیم.

انسان با گفتن «**اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ**» خط فکری، اجتماعی و سیاسی خود را از خدا درخواست می‌کند. خدایا، در این جامعه‌ای که ما باید همراه با جمع به سوی بندگی تو حرکت کنیم کمک‌مان کن.

نقش عقل و وحی در شناخت راه

در این جامعه، راه کدام است؟ انسان، هر چه هم که عقلش قوی باشد، راه رسیدن به بی‌نهایت را نمی‌تواند خودش تشخیص دهد. راه رسیدن به بی‌نهایت را باید خدا به انسان بگوید. جایگاه وحی اینجاست.

انسان با عقل فطری‌اش درک می‌کند که یک معدن بی‌نهایتی هست که واجد همه کمالات است وقتی برای ما اثبات می‌شود که یک معدن بی‌نهایت همه خوبی‌ها وجود دارد، این حکم عقل است که به ما می‌گوید باید به سمت این معدن بی‌نهایت حرکت کنی. آیا عقل می‌تواند علاوه بر این، راه رسیدن به بی‌نهایت را هم به ما نشان دهد؟ نه. عقل فقط می‌تواند در این حد به ما

کمک کند که بگوید یک چنین معدنی هست. به سمتش حرکت کن. اما آن خدایی که معدن بی‌نهایت همه خوبی‌هاست و عقل ما می‌گوید باید به سمتش حرکت کنیم، باید راه را به ما نشان دهد. لذا در این آیه ما درخواست می‌کنیم: «**اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ**» راه رسیدن به خودت، راهی که اعوجاجی و انحرافی در آن نباشد، را به ما نشان بده. مخصوصاً در امور اجتماعی و سیاسی که تشخیص راه مستقیم خیلی مهم است.

ضرورت تشخیص راه حق

چون فطرت انسان تمایل به راست و تنفر از دروغ دارد، خیلی وقت‌ها، انسان مثلاً در اخلاق می‌تواند درست و غلط را تشخیص بدهد. در آنجایی که دو گزینه راست و دروغ، بد و خوب، وجود داشته باشد، فطرت می‌تواند کمک کند. ما و حتی گاهی بچه‌های کوچک هم می‌توانند تشخیص بدهند چه کاری بد است و چه کاری خوب است.

اما در مسائل کلان اجتماعی، در آنجایی که ما در مقابل دو گزینه حق و باطل هستیم، کار سخت است و خدا باید راه را نشانمان بدهد. در بین حق و باطل خودمان هرگز نمی‌توانیم تشخیص بدهیم، خدا باید کمکمان کند. لذا «**اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ**» بیشتر ناظر است به این که راه حق را از راه باطل به ما نشان بدهد. چون ممکن است که خیلی از انسان‌ها باشند که فکر کنند

راهی که دارند می‌روند، حق است. تقریباً همه در مواضع سیاسی یا اجتماعی‌شان قیافه حق به جانب می‌گیرند. اما باید دید که آیا این حقی که خودشان فکر می‌کنند با آن حقی که خدای متعال به ما نشان داده است تطبیق دارد؟

درخواست از خدا برای هدایت

این راهی که از خدا درخواست می‌کنیم نشان‌مان بدهد، چه راهی است؟ «صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ». راه کسانی است که به آنها نعمت دادی. راه درست و راه حق، راه آنهاست. حال چه کسی می‌تواند این راه را به ما نشان دهد؟ درست است که ما از خدا درخواست کردیم این راه را نشان‌مان بدهد اما آیا خدا خودش مستقیم به ما راه‌ها را نشان می‌دهد یا با واسطه؟ آنهایی که به آنها نعمت دادی، چه کسانی هستند؟ چه نعمتی به آنها دادی؟ آیا به آنها مال و ثروت، مقام، منزلت و امکانات مادی دادی؟ یا نه، نعمتی که خدا به آنها داده، نعمت معنوی، نعمت هدایت، نعمت ولایت است؟ بالاترین نعمتی که خدا به انسان‌ها داده، نعمت هدایت و نعمت ولایت است.

نعمت ولایت

«وَأَتَمَّمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي» (مائده: ۳) بالاترین نعمتی که خدا در عید غدیر بر ما تمام کرد نعمت ولایت است.

حالا این‌هایی که نعمت به آنها دادی، چه کسانی هستند؟ «أُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَ الصُّدِّيقِينَ وَ الشُّهَدَاءِ وَ الصَّالِحِينَ» (نساء: ۶۹). اگر یک وقت راه را گم کردی، بین انبیاء چه کار کردند، راه انبیاء چه راهی است. راه صدیقین که همان ائمه طاهرین علیهم السلام هستند چه راهی است، آن راه را برو. اگر امروز شک کردی که ما باید با آمریکا مذاکره کنیم یا باید مقابله کنیم و در مقابل او استقامت کنیم، بین اگر انبیاء بودند چه کار می‌کردند. اگر انبیاء بودند، مذاکره می‌کردند و تحمیل‌های او را می‌پذیرفتند یا اینکه با او مبارزه می‌کردند؟ اگر ائمه بودند چه کار می‌کردند؟ شهدا نیز کسانی هستند که می‌توانند راه را به ما نشان دهند. شهدا چه کار می‌کردند؟ آیا شهدا قائل به مذاکره بودند یا قائل به مبارزه با طاغوت؟

اینها کسانی هستند که شاید بگویید الان در بین ما نیستند، اما در غیبت انبیا و ائمه علیهم السلام و شهدا، امروز کسانی که انسان‌های صالحی هستند در بین ما هستند. اینها می‌توانند به ما راه را نشان دهند. انسان‌های صالح، انسان‌های پاکدامن، انسان‌هایی که به زخارف دنیا و هوای نفس آلوده نشدند هم می‌توانند راه را نشان دهند. پس راه درست، راه اینهاست. «صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ».

تشخیص راه راست

در دعای ندبه نسبت به «الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ» این اشاره لطیف را می‌بینیم: «إِذِ اخْتَرْتَهُمْ جَزِيلًا مَعِنْدَكَ، مِنَ النَّعِيمِ الْمُقِيمِ، الَّذِي لَا زَوَالَ لَهُ وَلَا اضْمِحْلَالَ».

در این دعای برای شناخت انسان‌هایی که می‌توانند راه را به ما نشان دهند، می‌خوانیم: «خدایا، این‌ها کسانی هستند که تو به آنها نعمت‌هایی دادی که این نعمت‌ها پایدار است و زوالی ندارد». نعمت‌های دنیا، مال و ثروت و اینها پایدار نیستند. پس آن نعمت پایدار چیست؟ آن نعمت هدایت است، آن نعمت ولایت است که زوال‌ناپذیر است.

راه راست چه راهی است؟ راهی است که انبیاء و ائمه و شهدا و صالحین در آن بوده‌اند. بله، اینها کسانی هستند که وقتی شما در کاری شک کنید می‌توانید این سوال را از خودت بپرسی که اگر الان انبیاء بودند چه کار می‌کردند؟ اگر الان ائمه بودند چه کار می‌کردند؟ اگر شهدا بودند، چه کار می‌کردند؟ بعد مثلا می‌توانیم وصیت‌نامه شهدا را نگاه کنیم ببینیم چه گفته‌اند.

بحث قسمت بعد

«صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ» (حمد: ۷) در این آیه ما باید هم راه درست را تشخیص بدهیم، هم بفهمیم راه‌های انحرافی کجاست.

در جلسه بعد بحث راه‌های انحرافی را عرض خواهیم کرد.

وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطَّاهِرِينَ.

